

УДК 347.724:347.9(477)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСНОВНИКА ТА УЧАСНИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

І. Красвський

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

У статті досліджено цивільно-правові засади статусу суб'єктів «засновницьких відносин» (засновників ТзОВ) та суб'єктів корпоративних відносин (учасників ТзОВ). Звернено увагу на наявні суперечності у правовому регулюванні та запропоновано критерій для розмежування підвідомчості корпоративних спорів.

Ключові слова: засновник, учасник, товариство з обмеженою відповідальністю, корпоративні права, момент набуття корпоративних прав.

У статті визначено засади щодо диференціації понять «засновник» та «учасник» товариства з обмеженою відповідальністю. Для цього визначається критерій для розмежування, а також встановлюється коло суб'єктів тих відносин, які вчиняють весь комплекс юридичних дій під час створення господарського товариства, та суб'єктів корпоративних відносин.

Науково-теоретичною базою при написанні статті слугували праці вітчизняних вчених: В.Е. Беляневича, О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, В.М. Коссака, В.М. Кравчука, І.М. Кучеренко, Р.А. Майданника, М.В. Оприска, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.І. Таткова, В.І. Цікала, В.С. Щербини та ін. У статті робиться спроба у новому аспекті висвітлити співвідношення понять засновник та учасник товариства з обмеженою відповідальністю. Додатково проаналізовано матеріали судової практики.

Законодавець передбачає у статтях 114, 116, 117, 141 Цивільного кодексу України, статтях 3, 10, 11 Закону України «Про господарські товариства» правові засади статусу учасника товариства з обмеженою відповідальністю. Поміж тим у Цивільному кодексі, як і в Законі, поряд із «учасником» вживається поняття «засновник» юридичної особи. Проте правовий статус засновника товариства не визначено.

Проаналізувавши наукову думку, норми чинного законодавства та матеріали судової практики, визначимо засадничі характеристики понять «засновник» та «учасник» товариства з обмеженою відповідальністю. Для розмежування застосуємо такий критерій, як момент набуття корпоративних прав.

Отож, при розмежуванні керуємось таким. Учасник товариства з обмеженою відповідальністю завжди асоціюється із самим товариством. Між господарським товариством і його учасником виникають взаємні правові зв'язки, які називають корпоративними (особливий вид цивільних відносин). Саме із виникненням корпоративних відносин можна пов'язати правовий статус учасника певного конкретного товариства з обмеженою відповідальністю.

Із ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» вбачається, що господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Тобто встановлена обов'язкова майнова участь у господарському товаристві у формі вкладу в статутний капітал. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» та

частини першої ст. 113 Цивільного кодексу України вже сформований статутний капітал ділиться на частки між учасниками. Тому учасник товариства обов'язково володіє часткою у статутному капіталі. Із частки у статутному капіталі товариства випливають правомочності на участь цієї особи в управлінні цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів) та активів у разі ліквідації останнього, а також інші правомочності. Тобто йдеться про набуття учасником ТзОВ корпоративних прав та можливість вступу у корпоративні відносини. У підсумку вбачається, що учасником господарського товариства (у тому числі ТзОВ) є особа, що набула частку у статутному капіталі ТзОВ, та володіє комплексом правомочностей (корпоративними правами), що пропорційний до її майнового вкладу.

Поняття корпоративних прав подано у Господарському кодексі України. Зокрема, у ст. 167 цього кодексу визначено, що корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що охоплюють правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Зміст корпоративних прав розкривається у Цивільному кодексі України.

Із наведеного у Господарському кодексі України визначення корпоративних прав та частини четвертої ст. 87 Цивільного кодексу України вбачається, що корпоративні права виникають в особи та можуть бути здійснені лише в межах товариства з обмеженою відповідальністю з моменту його державної реєстрації. Тобто вже з моменту внесення запису про юридичну особу в Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, особу, яка володіє часткою у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, можна називати учасником такого товариства.

Проте, із наведеного правила є винятки. Зокрема, йдеться про набуття корпоративних прав у разі відчуження учасником товариства своєї частки третім особам. За таких обставин особа набуває корпоративних прав з моменту відчуження учасником товариства з обмеженою відповідальністю своєї частки (її частини) третім особам. Тобто з моменту вчинення правочину, за яким третя особа придбала корпоративні права, ця особа стає учасником такого товариства з обмеженою відповідальністю.

Наступними винятками є перехід частки до спадкоємця фізичної особи або правонаступника юридичної особи – учасника товариства, вступ у товариство нового учасника, який своїм внеском збільшує статутний капітал підприємства. У цих випадках особа набуває корпоративних прав з моменту прийняття рішення загальними зборами юридичної особи про вступ у товариство нового учасника.

Підсумовуючи наведене, можна ствердити, що за моментом набуття корпоративних прав учасники поділяються на тих, які їх набувають:

- 1) з моменту державної реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю;
- 2) з моменту придбання частки за правочином;
- 3) з моменту прийняття рішення загальними зборами про вступ нового учасника у товариство.

Як бачимо із норм цивільного законодавства, законодавець також вживає поняття «засновник» юридичної особи. Визначимо засадничі характеристики цього суб'єкта цивільних відносин.

Якщо проаналізувати сутність відносин, в які вступають згадані особи через призму норм об'єктивного права, то можна визначити певні особливості правового

статусу «засновника» товариства з обмеженою відповідальністю. Національне законодавство хоча і не дає визначення поняття засновника, проте встановлює особливі характеристики суб'єкта цивільних правовідносин, його права і обов'язки спрямовані на створення юридичної особи.

Суб'єкт цивільного права набуває можливості реалізувати своє право на свободу підприємницької діяльності (ст. 42 Конституції України) та створити товариство з обмеженою відповідальністю за таких умов:

– фізична особа має володіти правоздатністю та повною дієздатністю. Звертаючись до норми цивільного законодавства, розуміємо, що здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи (ч. 1 ст. 25 Цивільного кодексу України). Щодо дієздатності, то набуття її у повному обсязі, необхідному для заняття підприємницькою діяльністю, визначається із прив'язкою до віку особи. За загальним правилом повну дієздатність має особа, яка досягла 18 років (ч. 1 ст. 34 Цивільного кодексу України). Проте в силу положень ст. 32 Цивільного кодексу України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи. Крім того, згідно з положеннями ст. 3 Закону України «Про господарські товариства» іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації можуть бути засновниками та учасниками господарських товариств на рівні з громадянами та юридичними особами України, крім випадків, встановлених законодавчими актами України. Також правом на створення товариства з обмеженою відповідальністю наділені юридична особа, держава (в особі органів державної влади), Автономна Республіка Крим та територіальна громада (в особі органів місцевого самоврядування), що вбачається із положень частини третьої ст. 167, ч. 3 ст. 168 та частини третьої ст. 169 Цивільного кодексу України;

– товариство з обмеженою відповідальністю може бути створене і одним засновником, про що зазначено у частині першій ст. 140 Цивільного кодексу України. Також законом (ст. 50 Закону України «Про господарські товариства») визначено, що максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 100 осіб. Наведену норму можна застосувати до засновників так. Кількість осіб, які є засновниками товариства з обмеженою відповідальністю, не може перевищувати 100 чоловік. Недотримання цієї вимоги є підставою для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи у зв'язку з невідповідністю установчих документів до вимог закону відповідно до ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– додатково із ч. 2 ст. 141 Цивільного кодексу України вбачається, що товариство з обмеженою відповідальністю не може мати єдиним засновником інше господарське товариство, учасником якого є одна особа. Особа може бути засновником лише одного товариства з обмеженою відповідальністю, яке має одного учасника. Юридичний наслідок недотримання цієї вимоги передбачений у ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– певні види суб'єктів господарювання у формі ТзОВ можуть мати особливі вимоги до засновників. Наприклад, засновниками фондової біржі (у кількості не менше 20 осіб) можуть бути тільки торговці цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, або їх

об'єднання, що налічує не менше ніж двадцять торговців цінними паперами. При цьому частка одного торговця цінними паперами не може бути більшою ніж 5 відсотків статутного капіталу фондової біржі (ст. 21 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р., із подальшими змінами).

Засновники наділені цивільним законодавством комплексом необхідних правомочностей для вчинення юридичних дій при створенні товариства з обмеженою відповідальністю. Ці особи діють в межах цивільних відносин (назвемо їх «засновницькими»), не набувають корпоративних прав та не можуть бути учасниками корпоративних відносин. Важливо наголосити, що з моменту набуття особою корпоративних прав (набуття частини у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, вступу у товариство), така особа (засновник або інша особа) стає учасником товариства з обмеженою відповідальністю та самостійним суб'єктом корпоративних відносин поряд із товариством з обмеженою відповідальністю. Тобто особи, які вчиняють дії, пов'язані із створенням господарського товариства (засновники) можуть згодом називатись учасниками (тобто особами, які беруть участь вже у відносинах із новоствореним суб'єктом права – товариством з обмеженою відповідальністю). З іншого боку, не кожного учасника товариства з обмеженою відповідальністю можна назвати його засновником (не кожен учасник брав участь у створенні товариства). Такими є особи, що вступили у вже створене товариство з обмеженою відповідальністю.

Підсумком наведеного наукового дослідження є твердження про те, що засновник товариства з обмеженою відповідальністю не набуває корпоративних прав та не бере участі у корпоративних відносинах. Учасником товариства з обмеженою відповідальністю стає засновник або інша особа, яка набула частку у статутному капіталі цього товариства та володіє корпоративними правами, обсяг яких пропорційний до її майнового внеску.

Враховуючи напрацьовану наукову позицію, пропонуємо вилучити поєднання у нормі закону цих термінів, у відносинах, де або засновник або учасник не можуть брати участі. Зокрема, у частині першій ст. 87 Цивільного кодексу України зазначено, що для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Пропонуємо вилучити термін «учасники» із цього речення, оскільки на стадії створення юридичної особи жодних учасників немає, та й не може бути. Це пояснюють тим, що поняття учасника господарського товариства пов'язане винятково із створеною (zareєстрованою) юридичною особою. Тому до моменту державної реєстрації юридичні дії вчиняють лише засновники.

Із аналогічної мотивації потребує внесення змін і частина 3 статті 96 Цивільного кодексу України.

Також вважаємо, що відповідно до наведеного помилково згадувати про можливість прийняття рішення про припинення юридичної особи її засновниками (частина друга ст. 105 Цивільного кодексу України). Засновники автоматично після державної реєстрації стають її учасниками.

У судовій практиці трапляються труднощі під час визначення підвідомчості корпоративних спорів. До цього підштовхує низка передумов. Найперше, це положення п. 1 ч. 4 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України, який по-різному тлумачать суди. Так, Вищий господарський суду України у справі за позовом особа 4 до відкритого акціонерного товариства «Холдингова компанія «Укркомунмаш» та Фонду державного майна України про визнання недійсним

правочину (постанова від 13.09.2010 р.) згадану норму тлумачить так: «До підвідомчості господарського суду віднесено дві категорії спорів: а) будь-які справи, що виникають із корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонерами) у тому числі учасником, який вибув; б) *справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств про те, лише ті, які пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства* [13]. Аналогічне тлумачення дано у постанові Вищого господарського суду України від 28.11.2011 р. у справі № 7/5005/9654/2011 [16].

Із наведеного вбачається, що господарським судам підвідомчі спори між учасниками товариства з обмеженою відповідальністю з приводу створення товариства. Таке трактування видається неправильним з огляду на таке. Найперше, правовий статус учасника товариства з обмеженою відповідальністю виникає від часу набуття корпоративних прав. На стадії створення товариства особа не набуває корпоративних прав, оскільки тут діють не корпоративні, а «засновницькі відносини». Засновницькі відносини виникають між суб'єктами, що вчиняють весь комплекс юридично значущих дій спрямованих на створення господарського товариства. Ці відносини за своєю правовою природою є цивільними відносинами та виникають між засновниками. По-друге, у разі створення товариства з обмеженою відповідальністю фізичними особами, в силу положень ст. 1 Господарського процесуального кодексу України, такий спір підлягає вирішенню загальним судом. Тому потрібно внести зміни у п. 1 ч. 4 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України («Справи, підвідомчі господарським судам») та ч. 6 ст. 16 Господарського процесуального кодексу України («Виключна підсудність справ»). Зокрема, потрібно вилучити із вказаних положень слово «засновник».

Прикладний характер цього наукового дослідження зводиться до такого. Обов'язковому з'ясуванню господарськими судами при визначенні підвідомчості справ, що виникають із корпоративних відносин підлягає факту набуття особою корпоративних прав у товаристві з обмеженою відповідальністю. Ускладнюють завдання суду значна кількість учасників спору, складений предмет позову та обсяг матеріалів, що підлягають дослідженню. Тому доцільно було б використовувати положення цієї статті у розрізі встановлених моментів набуття корпоративних прав.

У практичній діяльності суди допускають помилки у разі визначення підвідомчості спорів, що виникають з корпоративних відносин. Як убачається із постанов та ухвал Верховного Суду України, Вищого адміністративного суду України та Вищого господарського суду України, однією із причин є неправильне визначення моменту набуття корпоративних прав (тобто чи мало місце порушення корпоративних права учасника товариства).

Зокрема, Вищим господарським судом України у постанові від 28.11.2011 р. у справі № 7/5005/9654/2011 підтримано позицію апеляційного суду, яким скасовано ухвалу суду першої інстанції про припинення провадження у справі, на підставі п. 1 ч. 1 ст. 80 ГПК України з підстав невідомості даного спору господарським судам. Мотивовано постанову тим, що позовні вимоги направлені на захист порушеного переважного права позивача як учасника товариства на придбання частки у статутному капіталі товариства. Аналогічно діяв Вищий господарський суд України у справах № 3/5027/104/2011 постанова від 12.10.2011, № 2/122 постанова від 09.11.2011 р. [14, 15].

Вищий адміністративний суду України (ухвала від 25.08.2010 р.) у справі № 2/361(2-а-7831/08) за позовом ОСОБА_4 до Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області (за участю третіх осіб – товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Білогородка», державного реєстратора Києво-Святошинської районної державної адміністрації Київської області), про визнання протиправним рішення, погодився з висновком суду апеляційної інстанції, яким скасовано постанову окружного адміністративного суду. Зазначив, що предметом спору в цьому випадку є визнання недійсним рішення загальних зборів учасників господарського товариства, а вимога до суб'єкта владних повноважень про державну реєстрацію припинення юридичної особи є похідною, тому такий спір має розглядатися в порядку господарського судочинства [17].

Верховний Суд України (діяв як касаційна інстанція) у справі за позовом особа_3 до особа_4, особа_5, ТзОВ «Ферреспо» про визнання договору (про укладення основного договору купівлі корпоративних прав) недійсним, скасував ухвалу апеляційного суду, справу передав на новий розгляд (ухвала від 10.02.2010 р.). При цьому зазначив, що укладення попереднього договору не пов'язано зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності товариства, а тому висновок апеляційного суду про закриття провадження у справі на підставах, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України, є неправильним [20].

У постановках Верховного Суду України від 17.11.2009 р. (спадкоємець, який ще не став учасником товариства), від 01.09.2009 р. № 9/53/07, суд також вказує на неправильне визначення господарськими судами підвідомчості спору [18, 19].

Отже, наукова ідея цієї статті спрямована на виділення окремо у правовому просторі понять засновник та учасник господарського товариства (у тому числі ТзОВ). Власну позицію підкреслюю за допомогою такого критерію розмежування, як момент набуття корпоративних прав. Як наслідок стверджую, що засновник товариства з обмеженою відповідальністю не набуває корпоративних прав та не бере участі у корпоративних відносинах. Учасником товариства з обмеженою відповідальністю стає засновник чи інша особа, яка набула частку в статутному капіталі цього товариства та володіє корпоративними правами, обсяг яких пропорційний до її майнового внеску.

Список використаної літератури

1. *Вінник О.М.* Господарське право : курс лекцій / О.М. Вінник. – К. : Атіка, 2004. – 624 с.
2. *Коссак В.* Практика вирішення спорів, пов'язаних з реалізацією корпоративних прав (за матеріалами узагальнення практики Господарського суду м. Києва) / В. Коссак, О. Бачун // *Право України*. – 2003. – № 12. – С. 54–57.
3. *Цікало В.І.* Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація / В. І. Цікало // *Право України*. – 2010. – № 11. – С. 102–110.
4. *Цивільний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. розробників Цивільного кодексу України*. – К. : Істина, 2004. – 928 с.
5. *Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. В.М. Коссака*. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 672 с.
6. *Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.* – К. : «Українська енциклопедія», 2004.
7. *Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін.* – К. : Юрінком Інтер, 2003.
8. *Економічна енциклопедія: у 3 т. – Т. 1 / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.* – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – С. 587.

9. Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 12.09.1996 р. № 02-5/334 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, ре організацією та ліквідацією підприємств» // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2005. – № 6.
10. Лист Верховного суду України від .01.08.2007 р. «Практика розгляду судами корпоративних спорів» // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9.
11. Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9.
12. Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. – № 9.
13. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 05-6-6/69 від 13.09.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11183657>
14. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 3/5027/104/2011 від 12.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/18669773>
15. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 2/122 від 09.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19173496>
16. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 7/5005/9654/2011 від 28.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/19936821>
17. Ухвала Вищого адміністративного суду України у справі № 2/361(2-а-7831/08) від 25.08.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11015180>
18. Постанова Верховного суду України у справі № 9/53/07 від 01.09.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5003281>.
19. Постанова Верховного суду України від 17.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6820290>
20. Ухвала Верховного суду України від 10.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до : // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8038721>

ПРАВОВОЙ СТАТУС ОСНОВАТЕЛЯ И УЧАСТНИКА ОБЩЕСТВА С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ

І. Краєвський

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

В статье исследуются гражданско-правовые принципы статуса субъектов «учредительных отношений» (основателей ООО) и субъектов корпоративных отношений (участников ООО). Обращается внимание на существующие недостатки в правовой регуляции и предлагается критерий для разграничения подведомственности споров.

Ключевые слова: основатель, участник, общество с ограниченной ответственностью, корпоративные права, момент приобретения корпоративных прав.

**LEGAL STATUS OF THE FOUNDER AND PARTICIPANT
OF THE LIMITED LIABILITY COMPANY*****J. Krajewski****Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str. 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The article is dedicated to civil principles of the subject status of limited liability founders and participants. Attention is paid to existing inconsistencies in legal regulation, and criterion for delimitation of the jurisdiction of corporate disputes is suggested.

Key words: founder, participant, limited liability company, corporate rights, corporate rights acquirement date.

*Стаття: надійшла до редакції 29.11.2012
прийнята до друку 14.01.2013*